

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Natalja Saar

LASTE AUTOBIOGRAAFILISED MÄLESTUSED
KOROONAAJAST: EESTI- JA VENEKEELSETE LASTE
MEENUTUSTE DETAILSUS JA EMOTSIONAALSUS

Magistritöö

Juhendaja: Pirko Tõugu, PhD

Tiia Tulviste, PhD

Läbiv pealkiri: Laste koroonaaegsed mälestused

Tartu 2026

Laste autobiograafilised mälestused koroonaajast: eesti- ja venekeelsete laste meenutuste detailsus ja emotsionaalsus

Kokkuvõte

Käesoleva uurimuse eesmärk oli uurida, kuidas 7–9-aastased eesti ja vene keelt kõnelevad lapsed meenutavad koroonapandeemiaaegseid kogemusi ning millest sõltuvad nende mälestuste detailsus ja emotsionaalsus. Uuringus osales 62 last (31 eestikeelset ja 31 venekeelset), kelle autobiograafilisi mälestusi koguti poolstruktureeritud intervjuude abil; jutustusi kodeeriti detailide koguarvu, valdkondliku fookuse ning emotsioonide arvu ja valentsi alusel. Tulemused näitasid, et eestikeelsete laste mälestused olid detailsemad ja emotsionaalselt eksplitsiitsemad kui venekeelsete laste omad, kusjuures keelerühmade erinevused ilmnisid eriti kooli, vaba aja ning sõprade ja suhete kirjeldustes.

Emotsioonide tasandil seostus pandeemiaaegne periood mõlemas keelerühmas valdavalt negatiivsete hinnangutega, kuid eestikeelsete laste jutustused sisaldasid sagedamini nii positiivseid kui negatiivseid emotsioone, samal ajal kui venekeelsete laste meenutused koondusid sagedamini lühidate negatiivsete tunnete ümber. Sagedasem peresisene pandeemiast rääkimine oli seotud nii detailsemate kui emotsioonirikkamate mälestustega; eestikeelsete laste puhul seostus rääkimissagedus pigem emotsioonide arvuga, venekeelsete laste puhul aga episoodide arvuga. Soolised erinevused mälestuste detailsuses ja emotsionaalsuses olid tagasihoidlikud ning statistiliselt olulisi ja järjekindlaid soovahedele viitavaid mustreid ei ilmnunud. Tulemused viitavad, et koroonapandeemia on laste autobiograafilistes mälestustes talletunud peamiselt negatiivses toonis, kuid mälestuste struktuur ja emotsionaalne väljendatus varieeruvad keelerühmade ja pere meenuspraktikate lõikes.

Märksõnad: autobiograafiline mälu; COVID-19; lapsed; emotsioonid; meenutuste detailsus; eesti ja vene keelt kõnelevad lapsed.

Children's autobiographical memories of the COVID-19 pandemic: narrative detail and emotionality in Estonian- and Russian-speaking children

Abstract

The present study examined how Estonian- and Russian-speaking 7–9-year-old children remember their COVID-19 pandemic experiences and how the detail and emotionality of these autobiographical memories are shaped. The sample comprised 62 children (31 Estonian- and 31 Russian-speaking) whose memories were collected in semi-structured interviews and coded for total number of details, life-domain focus, and number and valence of emotion expressions. Estonian-speaking children produced more detailed and more emotionally explicit narratives than Russian-speaking children, with group differences most pronounced in memories about school, leisure, and friends and peer relationships.

Across both language groups, the pandemic period was recalled predominantly in negative terms. Estonian-speaking children more often used both positive and negative emotion phrases, whereas Russian-speaking children more frequently relied on brief, negatively toned descriptions. More frequent family talk about the pandemic was associated with richer memories, relating mainly to emotional content among Estonian children and to the number of episodes among Russian children. Gender differences in memory detail and emotionality were modest, with no consistent significant effects. Overall, the findings suggest that the COVID-19 pandemic is encoded mainly as a negatively toned life period in children's autobiographical memory, while memory structure and emotional explicitness vary by language group and family reminiscing practices.

Keywords: autobiographical memory; COVID-19; children; emotions; narrative detail; Estonian- and Russian-speaking children.

Sissejuhatus

COVID-19 pandeemia oli ülemaailmne kriis, mis muutis oluliselt igapäevaelu korraldust paljudes riikides. Eestis kehtestatud eriolukord tõi kaasa koolide ja lasteaedade sulgemise, liikumispiirangud ning uued suhtlemis- ja hügieenireeglid.

Käesolevas uuringus keskendutakse sellele, kuidas 7–9-aastased lapsed sõnastavad oma mälestusi koroonapandeemiaga seotud sündmustest. Pandeemiaga kaasnenud koolide sulgemine, sotsiaalsete kontaktide piiramine ja eriolukorra meetmed mõjutasid otseselt laste igapäevaelu ning rutiine, mis omakorda võib suurendada laste ja noorukite vaimse tervise raskuste riski; on leitud, et sotsiaalne isolatsioon ja rutiinide katkestused seostuvad lastel ja noorukitel kõrgema depressiivsete sümptomite ning tõenäoliselt ka ärevuse riskiga võrreldes täiskasvanutega (Loades et al., 2020). Pandeemiaaegsed piirangud tähendasid laste jaoks mitte ainult igapäevaste rutiinide ja sotsiaalsete kontaktide katkemist, vaid ka seda, et neil oli oluliselt vähem võimalusi kogeda uusi ja huvitavaid sündmusi, mis tavapäraselt rikastavad laste autobiograafilist mälu (Hjuler et al., 2025).

Kuigi laste koroonapandeemiaaegseid kogemusi on uuritud peamiselt vahetu psühholoogilise mõju (nt ärevus, stress ja kohanemine) kontekstis, on vähem tähelepanu pööratud sellele, kuidas lapsed hiljem seda perioodi mäletavad ja millist tähendust see nende autobiograafiliste mälestuste struktuuris omandab. Samal ajal on näidatud, et lapsed püüavad pandeemia mõtet ja tagajärgi mõista küsimuste kaudu, millele vanemad vastavad pigem igapäevaelu muutusi ja turvalisust selgitades (Menendez et al., 2021; Ünlütak & Velioğlu, 2022). Autobiograafiline mälu võimaldab inimestel meenutada ja organiseerida isiklikke minevikusündmusi ning kujuneb järk-järgult lapsepõlves sotsiaalsete ja kognitiivsete arenguprotsesside käigus (Fivush, 2011), mistõttu pakub see sobiva raamistiku laste pandeemiaaegsete kogemuste uurimiseks. Hiljutised leiud näitavad, et laste COVID-aegsete mälestuste emotsionaalne toon on seotud nende hilisema vaimse heaoluga (Tõugu et al., 2026), mis rõhutab vajadust mõista mitte ainult pandeemia vahetut mõju, vaid ka seda, kuidas lapsed seda perioodi tagantjärele mäletavad.

Autobiograafiline mälu — definitsioon ja funktsioonid

Autobiograafiline mälu viitab inimese võimele meenutada isiklikke minevikusündmusi ja kogemusi, mis on seotud tema elulooga. Erinevalt semantilisest mälestusest, mis hõlmab üldisi teadmisi maailma kohta, sisaldab autobiograafiline mälu konkreetseid episoodide, millel on kindel aeg ja koht ning mis on seotud subjektiivse läbielamisega. Sellised mälestused moodustavad olulise osa inimese enesekäsitlusest ning aitavad hoida tunnet oma eluloo järjepidevusest ajas (Conway & Pleydell-Pearce, 2000).

Autobiograafiline mälu ei ole pelgalt minevikusündmuste passiivne talletus, vaid aktiivne protsess, mille käigus inimesed organiseerivad, tõlgendavad ja struktureerivad oma kogemusi. Conway ja Pleydell-Pearce'i (2000) enesemälu süsteemi (self-memory system, SMS) mudeli järgi on autobiograafilised mälestused tihedalt seotud inimese identiteedi ja eesmärkidega ning moodustavad hierarhilise süsteemi, milles üldisemad eluperioodid, korduvad sündmused ja konkreetseid episoodilised mälestused on omavahel seotud. Selline hierarhiline ülesehitus võimaldab nii kiiret ligipääsu üldisele eluloolisele infole kui ka vajadusel liikumist detailsete episoodiliste mälestuste tasandile.

Lisaks kognitiivsele funktsioonile täidab autobiograafiline mälu olulisi sotsiaalseid ja emotsionaalseid rolle. Minevikusündmuste meenutamine võimaldab inimestel jagada kogemusi teistega, luua ja hoida sotsiaalseid suhteid ning mõtestada oma elus toimunud sündmusi ja nendega seotud emotsioone (Fivush, 2011). Seetõttu ei kujune autobiograafiline mälu üksnes individuaalsete kognitiivsete protsesside tulemusena, vaid on tihedalt seotud ka sotsiaalse keskkonna, kultuurilise tausta ja igapäevaste suhtlussituatsioonidega.

Autobiograafilise mälu areng lastel

Autobiograafiline mälu ei ole kaasasündinud võime, vaid kujuneb järk-järgult lapsepõlve jooksul (Fivush, 2011). Varases lapsepõlves on laste meenutused sageli lühikesed ja fragmentaarsed, kuid vanuse kasvades muutuvad need järjest detailsemaks, ajaliselt paremini struktureeritaks ning sisaldavad rohkem teavet sündmuse osalejate, aja ja koha kohta (Fivush, 2011). Uuringud näitavad, et keskmises lapseas muutub autobiograafiline mälu üha stabiilsemaks: lapsed suudavad järjest paremini säilitada ja meenutada konkreetseid episoodide

mitme aasta pikkuste intervallide järel ning nende meenutused on järjest koherentsemad ja detailsemad (Bauer et al., 2019).

Autobiograafilise mälu areng on tihedalt seotud lapse kognitiivse ja keelelise arenguga (Fivush, 2011; Nelson & Fivush, 2004). Kui laste keeleoskus laieneb – nii sõnavara kui grammatiliste ja ajaliste konstruktsioonide osas –, muutuvad ka nende mälestused narratiivsemaks ja sidusamaks (Fivush, 2011). Sotsiaal-kultuurilise teooria järgi kujuneb autobiograafiline mälu suurel määral sotsiaalse suhtluse kaudu, eriti vanema ja lapse vestlustes minevikusündmustest, kus mitte ainult ei meenutata, mis juhtus, vaid ka arutatakse kogemuste tähendust ning seotust lapse minaga (Nelson & Fivush, 2004), ning nende vestluste kaudu kujunevad ka lapse arusaamad keerukatest ühiskondlikest sündmustest nagu pandeemia (Menendez et al., 2021; Ünlütak & Velioglu, 2022).

Lisaks individuaalsetele kognitiivsetele protsessidele mõjutavad autobiograafilise mälu arengut olulisel määral sotsiaalsed tegurid (Nelson & Fivush, 2004). Vanema-lapse vestlused minevikust aitavad lastel oma kogemusi struktureerida, luua neist sidusaid jutustusi ning seostada sündmustega nii faktilisi kui emotsionaalseid aspekte (Fivush, 2011; Nelson & Fivush, 2004). Selline vanema keeleline toetus aitab lastel sündmusi detailsemalt meenutada ja mõista nendega seotud emotsioone, toetades sel viisil autobiograafilise mina kujunemist (Nelson & Fivush, 2004). Samas tuleb arvestada, et laste mälestused on tugevalt mõjutatud sotsiaalsest kontekstist ning sellest, kuidas ja kui palju neid kogemusi on varem peres ja laiemas keskkonnas arutatud (Nelson & Fivush, 2004).

Mälestuste detailsus

Mälestuse detailsus viitab sellele, kui palju konkreetset ja kontekstuaalset teavet inimene minevikusündmuse kohta esitab. Detailne autobiograafiline mälestus sisaldab tavaliselt infot sündmuse aja, koha, osalejate ning tegevuste kohta, võimaldades sündmust kirjeldada sidusa ja arusaadava tervikuna (Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Vähem detailsed mälestused on seevastu üldisemad ning sisaldavad vähem konkreetseid viiteid sündmuse kontekstile. Selline käsitlus lähtub autobiograafilise mälu teooriatest, mille kohaselt episoodilised mälestused sisaldavad ajaliselt ja kontekstuaalselt organiseeritud informatsiooni minevikusündmuse kohta

(Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Fivush, 2011). Uuringud on näidanud, et mälestuste kvaliteet ja detailsus paranevad lapse arengu käigus, kuna mälu esitused muutuvad ajas täpsemaks ja paremini organiseerituks (Bauer, 2015).

Autobiograafiliste mälestuste detailsus on seotud sellega, kuidas inimesed oma kogemusi jutustavad ja struktureerivad. Uuringud on näidanud, et viis, kuidas lapsega minevikusündmustest räägitakse, mõjutab seda, kui detailseks mälestused kujunevad (Fivush, 2011; Nelson & Fivush, 2004). Eriti oluline on siin sotsiaalne kontekst, kus vanema ja lapse vahelised vestlused aitavad lapsel oma kogemusi täpsemalt meenutada ning erinevaid sündmuse elemente esile tuua.

Varasemad käsitlused on näidanud, et autobiograafilised mälestused organiseeruvad hierarhiliselt ning konkreetsete episoodide meenutamine sõltub sellest, kui hästi on sündmuse detailid mälus struktureeritud (Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Seetõttu võib mälestuse detailsust käsitleda kui olulist tunnust, mis peegeldab, kui spetsiifiliselt ja organiseeritult inimene oma minevikukogemusi esitab.

Näiteks on leitud, et laste ja noorukite koroonapandeemiaaegsed mälestused sisaldavad nii faktipõhist teavet kui ka emotsionaalset valentsi ning et mälestuste detailsus ja emotsionaalne sisu võivad olla seotud psühholoogilise kohanemisega ajas (Hjuler et al., 2025; Tõugu et al., 2026). Samuti on teoreetiliselt käsitletud, et ulatuslikud ühiskondlikud muutused või üleminekusündmused võivad mõjutada autobiograafilise mälu sisu ja struktuuri (Brown, 2021), ning empiirilised leiud näitavad, et selektiivne arutelu mõnede autobiograafiliste mälestuste üle võib vähendada nende mälestustega seotud, kuid mitte arutatud sündmuste detailirohkust ja koherentsust, kujundades nii seda, millisel kujul need mälestused ajas püsima jäävad (Glynn et al., 2022).

Emotsioonid mälestustes

Emotsioonid moodustavad olulise osa autobiograafilistest mälestustest, kuna need aitavad määratleda, millised kogemused on inimese jaoks tähenduslikud ning kuidas neid hiljem tõlgendatakse. Autobiograafilistes mälestustes ei kajastu üksnes sündmuste faktid, vaid ka see, kuidas inimene end nendes olukordades tundis ning millise hinnangu ta kogemusele annab (Holland & Kensinger, 2010; Fivush, 2011).

Emotsioonide väljendumine mälestustes võib toimuda erineval viisil. Ühelt poolt kasutavad inimesed otseseid emotsioonisõnu (nt „kurb“, „hirmus“, „rõõmus“), teisalt võivad emotsioonid avalduda ka hinnanguliste väljendite kaudu, mis näitavad, kas kogemus oli lapse jaoks pigem positiivne või negatiivne (nt „halb“, „raske“, „tore“). Käesolevas töös käsitletakse emotsioonidena nii otseseid emotsioonisõnu kui ka selliseid hinnangulisi väljendeid, kuna laste jutustustes ei väljendu tunded sageli otsesõnu, vaid pigem kogemuse positiivse või negatiivse üldhinnangu kaudu.

Uuringud on näidanud, et võime emotsioone nimetada ja kirjeldada areneb koos lapse keelelise ja kognitiivse arenguga: vanuse kasvades laieneb nii laste emotsioonisõnavara kui ka võime oma tundeid jutustustes sõnadesse panna (Baron-Cohen et al., 2010).

Lisaks individuaalsetele arengulistele teguritele mõjutab emotsioonide väljendumist autobiograafilistes mälestustes ka sotsiaalne keskkond. Vanema ja lapse vahelised vestlused minevikusündmuste üle suunavad seda, milliseid emotsioone esile tuuakse ning kuidas neid sõnastatakse (Nelson & Fivush, 2004). On leitud, et emotsioonidest rääkimine sellistes vestlustes toetab laste võimet oma kogemusi mõtestada ning väljendada nendega seotud tundeid (Fivush & Salmon, 2023; Koh & Wang, 2021), ning pandeemia kontekstis on ema-laps meenusus emotsionaalsete sündmuste üle seostatud laste toimetuleku ja peresuhetega (Feng et al., 2025).

Seetõttu võib emotsioonide ja hinnangute analüüsi käsitleda kui olulist viisi mõista, kuidas lapsed oma koroonapandeemiaaegseid kogemusi tõlgendavad. Käesolevas uuringus vaadeldakse emotsionaalsust eelkõige selle kaudu, milliseid emotsioonisõnu ja hinnangulisi väljendeid lapsed oma mälestustes kasutavad ning millise üldise emotsionaalse tähenduse nad oma kogemustele annavad.

Sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid (sh eesti-vene võrdlus)

Kultuurilised tegurid mängivad olulist rolli autobiograafiliste mälestuste kujunemisel, mõjutades nii seda, mida inimesed mäletavad, kui ka seda, kuidas nad oma kogemusi kirjeldavad (Fivush, 2011). Kultuuri võrdlevad käsitlused on näidanud, et individualistlikumates kultuurides on laste autobiograafilised jutustused sageli pikemad, detailsemad ja emotsionaalsemad, samas

kui kollektivistlikumates kontekstides on jutustused lühemad, üldisemad ning keskenduvad rohkem suhetele ja sotsiaalsetele normidele (Wang, 2011).

Eesti kontekstis on oluline arvestada, et samas ühiskonnas elavad nii eesti kui vene keelt kõnelevad lapsed, kelle sotsialiseerimiskeskonnad ei pruugi olla ühesugused. Eestlasi kirjeldatakse kommunikatsioonistiilis reserveeritud, tagasihoidliku ja vaoshoituna, samas kui venelased paistavad emotsionaalsema, seltskondlikuma ja väljendusvabama suhtlejatena (Mizera et al., 2013). Uuringud on näidanud, et eestikeelsete ja venekeelsete perede sotsialiseerimisväärtustes esineb erinevusi: vene vastajad rõhutasid rohkem sotsiaalseid väärtusi nagu sihikindlus ja usaldusväärsus, samas kui eesti vastajad hindasid kõrgemalt enesekindlust ja loovust, mis peegeldab autonoomia- vs. seotusele orienteeritud sotsialiseerimismustreid (Tulviste & Konstabel, 2017) — seega on need leiud kooskõlas laiemal kultuuripsühholoogilise käsitlusega, mille kohaselt individualistlikumad kultuurid rõhutavad enesemääramist, kollektivistlikumad aga sotsiaalseid sidemeid (Wang, 2011). Eestis läbiviidud uuringud on näidanud, et vene emakeelega koolieelsed lapsed rääkisid minevikusündmustest märkimisväärselt rohkem kui eesti emakeelega lapsed ning nende jutustused sisaldasid rohkem viiteid sotsiaalsele kontekstile (Neborjakina, 2016; Strokin, 2019). Lisaks on leitud, et vene emad on rohkem seotusele orienteeritud võrreldes eesti emadega, mis kajastub ka ema-laps meenutusvestluste sotsiaalses sisus (Strokin, 2019).

Kultuurilised erinevused sotsialiseerimises võivad kujundada seda, millistele aspektidele lapsed oma autobiograafilistes jutustustes keskenduvad, kui detailseid kirjeldusi nad annavad ning kuidas nad emotsioone väljendavad (Wang, 2011; Fivush, 2011). Ema-laps meenutusvestluste uuringud on omakorda näidanud, et erinevates sotsiokultuurilistes kontekstides varieerub nii see, kui palju laps vestluses ise panustab, kui ka see, millistele teemadele emad keskenduvad (Tulviste et al., 2015).

Käesolevas uuringus on seetõttu oluline arvestada, et Eestis elavate eesti ja vene keelt kõnelevate 7–9-aastaste laste koroonapandeemiaaegsed mälestused võivad peegeldada erinevaid sotsialiseerimiskogemusi — nii seda, kui detailselt ja emotsionaalselt lapsed sündmusi kirjeldavad, kui ka seda, millistele aspektidele nad oma jutustustes rõhku panevad. Kuna mälestuste kujunemine on tihedalt seotud pere meenutuspraktikatega, võib koroonapandeemiast rääkimise sagedus ja viis olla üheks oluliseks teguriks, mis eesti ja vene laste mälestusi eristab.

Soolised erinevused

Uuringud on näidanud, et tüdrukute ja poiste autobiograafilised mälestused erinevad nii detailsuse kui emotsionaalsuse poolest. Juhul kui soolised erinevused ilmnevad, sisaldavad naiste ja tüdrukute mälestused rohkem emotsioone, detaile ja viiteid suhetele teistega ning on üldiselt sidusamad ja üksikasjalikumad kui meeste ja poiste omad (Grysmann & Hudson, 2013). Sellised soolised erinevused kujunevad osaliselt sotsialiseerimise käigus: uuringud on näidanud, et vanemad räägivad minevikusündmustest tüdrukutega emotsionaalsemalt kui poistega, kasutades rohkem emotsioonisõnu ja küsides rohkem tunnete kohta (Fivush et al., 2000). Seega kujunevad soolised erinevused mälestuste sisus juba varajases lapseas vanema-lapse vestluste kaudu.

Lisaks emotsionaalsusele on leitud, et naised kirjeldavad igapäevasündmusi juba esialgsel kogemusel detailsemalt kui mehed ning näitavad meenutamisel suuremat täpsust (Wang, 2013). Kooliealiste laste seas on leitud, et tüdrukute mälestused on sotsiaalsema orientatsiooniga kui poistel, samas kui mälestuste spetsiifilisuses soolisi erinevusi ei ilmnenud (Kangaslampi, 2024). Eesti kooliealiste laste seas läbiviidud uuringus ilmnes samuti, et tüdrukute autobiograafilised mälestused olid spetsiifilisemad ja emotsionaalsemad kui poistel, samas kui mälestuste detailide koguarvus olulisi erinevusi ei esinenud (Tõugu et al., 2022). Seetõttu on käesolevas uuringus oluline uurida, kas soolised erinevused ilmnevad koroonapandeemiaaegsetes mälestustes nii episoodide arvu, emotsionaalsuse kui ka mälestuste teemade lõikes.

Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Käesoleva töö eesmärk on uurida, kuidas 7–9-aastased eesti ja vene keelt kõnelevad lapsed meenutavad koroonapandeemiaaegseid kogemusi ning kas nende mälestused erinevad detailsuse ja emotsionaalsuse poolest. Samuti uuritakse, kas mälestuste omadused on seotud peresisese koroonapandeemiast rääkimise sagedusega.

Sellest lähtuvalt püstitatakse järgmised uurimisküsimused:

Uurimisküsimused

1. Kuidas erinevad eesti- ja venekeelsete 7–9-aastaste laste koroonapandeemiaaegsed mälestused detailsuse, valdkondliku fookuse ja emotsionaalsuse poolest?

2. Kuidas on koroonapandeemiast rääkimise sagedus seotud laste mälestuste detailsuse ja emotsionaalsusega?

Hüpoteesid

1. Eesti- ja venekeelsete 7–9-aastaste laste koroonapandeemiaaegsete mälestuste detailsus erineb keelerühmade lõikes; eeldatakse, et eestikeelsete laste jutustustes on detailide koguarv keskmiselt suurem kui venekeelsete laste jutustustes.

2. Keelerühmade erinevused mälestuste struktuuris avalduvad eelkõige jutustuse pikkuses ja sotsiaalse sisu rõhutamises; Eesti varasemate uuringute põhjal eeldatakse, et venekeelsete laste jutustused sisaldavad rohkem episoodide ning rohkem viiteid sotsiaalsele kontekstile (nt suhted ja koosolemine) kui eestikeelsete laste jutustused.

3. Eesti- ja venekeelsete laste mälestused erinevad emotsionaalse eksplitsiitsuse ja emotsioonide valentsi poolest; kultuurilise konteksti kirjelduste põhjal eeldatakse, et venekeelsete laste jutustused on emotsionaalselt eksplitsiitsemad kui eestikeelsete laste jutustused.

4. Sagedasem koroonapandeemiast rääkimine on positiivselt seotud mälestuste detailsuse ja emotsionaalsusega.

5. Tüdrukute koroonapandeemiaaegsed mälestused on detailsemad ja emotsioonirikamad kui poiste mälestused.

Meetod

Valim

Valimisse kuulus 62 last vanuses 7–9 eluaastat ($M=8,13$, $SD=0,78$), kellest 33 olid poisid ja 29 tüdrukud. Lapsed olid kahest keelerühmast: 31 eestikeelset ($n=18$ poissi ja $n=13$ tüdrukut) ja 31 venekeelset ($n=15$ poissi ja $n=16$ tüdrukut). Kuigi algselt koguti 32 venekeelset intervjuud, selgus hiljem, et üks intervjuu ei õnnestunud tehniliste rikkete tõttu salvestada, mistõttu lõplikku valimisse kaasati 31 venekeelset last. Noorim osaleja oli just saanud 7-aastaseks ja vanim sai 10-aastaseks mõni päev pärast intervjuud. Kõik lapsed olid intervjuu läbiviimise ajal koolilapsed (1.–3. klass) ning koroonapandeemia ajal käisid lasteaias.

Eestikeelsed lapsed värvati läbi erinevate koolide ning isiklike tutvusringkondade. Venekeelsete laste värbamiseks saadeti kirjad viiele Ida-Virumaa ja kahele Tallinna vene õppekeelega koolile. Ahtme Põhikool oli nõus uuringus osalema: õppealajuhataja jagas nõusolekulehed kõigile 7–9-aastastele lastele ning 18 lapsevanem andis nõusoleku. Haigestumise tõttu langes valimist välja 2 last. Ülejäänud 15 venekeelset osalejat värvati isiklike tutvuste kaudu. Osalemise eelduseks oli lapsevanemate kirjalik nõusolek.

Mõõtmisvahendid

Käesolev uurimistöö on osa suuremast projektist „Autobiograafiline mälu erinevatelt tasanditelt vaadatuna: selle areng hilisemas (lapse) eas ning seosed õppimisega mitteformaalses kontekstis“. Laste koroonamälestuste kogumisele on heakskiidu andnud Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee (kooskõlastus 385/M-10).

Andmete kogumiseks kasutati taustainformatsiooni küsimustikku ja poolstruktureeritud intervjuud. Kuna käesoleva uurimuse lapsed olid vanuses 7–9 aastat, täitsid küsimustiku nende lapsevanemad, sest selles vanuses lapsed ei ole veel võimelised enesekohast infot iseseisvalt adekvaatselt hindama. Lapsevanema täidetud küsimustik sisaldas küsimusi taustategurite kohta, koroonakogemuse, emotsioonide ja käitumise kohta; käesolevas töös kasutati lapse sugu ja vanust ning koroonast rääkimise sagedust viimase nelja nädala jooksul. Rääkimissagedust hinnati lapsevanema vastusel küsimusele „Kui sageli olete Te oma lapsega viimase nelja nädala jooksul koroonast rääkinud?“, mille vastusevariandid olid „Sageli (vähemalt kord nädalas)“, „Harva“ ja

„Üldse mitte“. Vastused kodeeriti analüüsis skaalal 0–2, kus 0 = „Üldse mitte“, 1 = „Harva“ ja 2 = „Sageli (vähemalt kord nädalas)“. Rääkimissageduse kohta puudus info kolmel eestikeelsel lapsel, mistõttu neid juhtumeid analüüsid ei kasutatud.

Teiseks mõõtevahendiks oli projekti raames loodud kindla skriptiga poolstruktureeritud intervjuu, mis salvestati. Intervjuu esimene osa keskendus lapse autobiograafilistele mälestustele koroonaaegast — lapselt küsiti üldiste muutuste kohta ning muutuste kohta lasteaias, koolis, vabaaja tegevustes ja kodus, sh nendega seotud tunnete kohta. Intervjuu teine osa oli seotud hetkeolukorra, refleksiooni ja tulevikuperspektiiviga. Käesolevas töös kasutati analüüsiks ainult intervjuu esimest osa, kuna see vastab otseselt autobiograafiliste mälestuste uurimise eesmärgile.

Protseduur

Intervjuud viidi läbi ajavahemikus detsember 2023 – veebruar 2024. Esmalt taotleti lapsevanematelt kirjalik nõusolek uuringus osalemiseks. Koolikeskkonnas läbiviidud intervjuude puhul allkirjastas vanem nõusolekulehe paber kandjal ning laps tõi selle kooli tagasi. Väljaspool kooli läbiviidud intervjuude puhul allkirjastati nõusolek kas paber kandjal enne intervjuud või digitaalselt ning edastati intervjuueerijale. Intervjuu alguses küsiti ka lapselt suuline nõusolek osalemiseks ja salvestamiseks — kõik lapsed olid nõus.

Koolikeskkonnas toimunud intervjuud viidi läbi näost näkku eraldi ruumis, kus viibisid üksnes intervjuueerija ja laps, koolitundide ajal. Ülejäänud intervjuud toimusid näost näkku või veebikeskkonnas, olenevalt lapsevanema eelistusest ja lapsele sobival ajal. Vajadusel sai vanem viibida lapse kõrval intervjuu ajal, mida mõni vanem ka kasutas. Intervjuud salvestati mobiiltelefoni häälsalvesti abil ning nende kestus oli 4:50–12:44 minutit; ajalimiiti ei olnud.

Ankeetküsimustik saadeti igale lapsevanemale e-posti teel ning tagastati kas digitaalselt täidetuna intervjuueerijale või lapse vahendusel paber kandjal. Venekeelsed intervjuud viis läbi käesoleva töö autor vene keeles ning transkribeeris need ise. Eestikeelsed intervjuud koguti projekti raames teiste andmekogujate poolt ning edastati käesoleva töö autorile kirjalikul kujul. Pärast transkribeerimist omistati igale intervjuule kood, originaalsalvestised kustutati ning edasine töötlemine toimus anonüümiseeritud andmetel.

Kodeerimissüsteem

Intervjuude transkriptsioonid kodeeris käesoleva töö autor lausungite kaupa. Kodeeriti järgmised muutujad: detailide koguarv (mitu faktilist lausungit laps koroonapandeemiaga seoses kirjeldas, nt lasteaia, vaba aja, reisimise, haiguste või mõne konkreetse sündmuse kohta) ning emotsioonide koguarv (mitu korda laps jutustuses emotsiooni väljendas). Kuna emotsioone esines intervjuudes suhteliselt vähe, arvestati emotsioonide hulka lisaks otsestele emotsioonisõnadele (nt „kurb“, „rõõmus“) ka hinnangulisi väljendeid (nt „raske“, „halvasti“). Emotsioonid jagati kolmeks: positiivsed, negatiivsed ja neutraalsed.

Detailid rühmitati sisuliselt sarnastesse eluvaldkondadesse: ühiskond/piirangud, kool/lasteaed, pere/kodu, vaba aeg, sõbrad/suhted, haiguse kogemine ja üldine. Iga valdkonna puhul loeti kokku, mitu detaili laps vastava eluvaldkonna kohta mainis, ning analüüsis kasutati lihtsustatud kolmesammulist näitajat: 0 – valdkonda ei mainitud; 1 – valdkonda mainiti üksikute lausungitega (1–5 detaili); 2 – valdkonda mainiti korduvalt (rohkem kui viis detaili). Sama loogikat rakendati emotsioonide puhul: 0 – emotsioone ei mainitud; 1 – emotsioone mainiti 1–4 korda; 2 – emotsioone mainiti 5 või enam korda.

Näitena ühe lapse vastused intervjuust: „*Natukene kurb* [emotsioon, negatiivne], *et ei saanud nendes kohtades käia* [piirangud]. *Et ei saanud väga käia sõpradel külas* [piirangud; sõbrad/suhted] *ega nemad meil* [piirangud]. Sellepärast, *et koroonaaeg oli* [haigus] ja *siis muidu võis nakatada* [haigus].“ Selles vastuses esineb üks negatiivne emotsioon ja viis faktilist lausungit (detaili), mis rühmituvad kolme eluvaldkonda: haiguse kogemine, ühiskond/piirangud ning sõbrad/suhted. Kodeerimiskategooriad koos kirjelduste ja skaalaga on esitatud tabelis 1.

Tabel 1*Kodeerimiskategooriad, nende sisu ja hindamiskaala*

Kategooria	Sisu (näited)	Skaala
Ühiskond / piirangud	Üldised piirangud, reeglid, maskid, karantiin, uudised, „ei tohtinud kuskile minna“, „aeg oli segasem“	0/1/2
Kool / lasteaed	Distantsõpe, kool/lasteaed kinni, veebitunnid, vähe lapsi klassis, „ei saanud trenni minna“	0/1/2
Pere / kodu	Kõik kodus, pereliikmete haigestumine, vanemate töö muutus, koosolemine	0/1/2
Vaba aeg	Huviringid, trennid, reisimine, spaa/kino/park — nende muutus	0/1/2
Sõbrad / suhted	Ei saanud sõpradega kohtuda, üksildus, sõbrad haiged, uued suhtlusviisid	0/1/2
Haiguse kogemine	Enda haigestumine, sümptomid, testid, vaktsiinid	0/1/2
Üldine	Abstraktsed hinnangud ajale ja koroonale, mis ei mahu teistesse kategooriatesse („oli imelik aeg“, „kõik oli teistmoodi“, „olin 4-aastane“)	0/1/2

* 0 = ei mainita; 1 = mainitakse põgusalt (1–5 korda); 2 = korduv/pikem valdkond (>5)

Kodeerimissüsteemi reliaabluse hindamiseks viidi läbi kaks sõltumatut kodeerimisvooru. Kodeerimine toimus lausungite kaupa, mis jagati kahte kategooriasse — faktikirjeldused (nt „jään haigeks“, „kool oli kinni“, „ei olnud kellegagi mängida“) ning emotsionaalsed kirjeldused, mis hõlmasid nii hinnanguid (nt „raske“, „halvasti“) kui ka emotsioone (nt „lõbus“, „hirmus“, „rõõmus“). Lisaks arvatati valdkondliku kodeerimise põhjal episoodide arvu näitajad. Iga eluvaldkonna (nt kool ja lasteaed, vaba aeg, sõbrad ja suhted, pere ja kodu, haiguskogemus, ühiskondlikud piirangud, üldised hinnangud) kohta käsitleti eraldi episoodina iga eluvaldkonda,

mille kohta laps esitas vähemalt ühe faktilise lausungi. Seega peegeldab episoodide koguarv seda, mitmes eluvaldkonnas laps koroonapandeemiaaegseid kogemusi kirjeldas. Juhul kui sama eluvaldkonna kohta kirjeldas laps mitut ajaliselt või sisuliselt eristatavat juhtumit, arvestati neid eraldi episoodidena. Mõlemas keeles tehtud intervjuudest valiti juhuslikult 5 intervjuud, mille kodeeris iseseisvalt nii käesoleva töö autor kui ka juhendaja. Esimeses voorus kodeeriti 5 eestikeelset intervjuud koos esimese juhendajaga, teises voorus kodeeriti 5 venekeelset intervjuud koos teise juhendajaga, kelle vene keele oskus võimaldas adekvaatset hindamist. Seejärel arvutati intraklassi korrelatsioonikordaja (ICC). Eestikeelsete intervjuude puhul oli ICC detailsuse kodeerimisel 0,98 ja emotsioonide kodeerimisel 0,75. Venekeelsete intervjuude puhul oli ICC detailsuse kodeerimisel 0,97 ja emotsioonide kodeerimisel 1,00. Kuna mõlemas voorus osutus kokkulangevus heaks, kodeeris käesoleva töö autor ülejäänud intervjuud iseseisvalt.

Andmeanalüüs

Kõik analüüsid viidi läbi statistikaprogrammiga JASP. Olulisuse tasemeks (alfa) seati $\alpha=0,05$. Eesti- ja venekeelsete laste mälestuste detailsuse võrdlemiseks võrreldi jutustustes esinenud detailide koguarvu keelerühmade lõikes sõltumatute valimite t-testi abil; sama meetodit kasutati sooeffektide hindamiseks, vajaduse korral rakendati mitteparameetrilist Mann-Whitney U-testi. Emotsioonide esinemist keelerühmade ja soo lõikes analüüsiti emotsioonide arvu puhul Mann-Whitney U-testiga ning positiivsete, negatiivsete ja neutraalsete emotsioonide arvu samaaegseks võrdlemiseks kasutati multivariatset dispersioonanalüüsi (MANOVA), kus fikseeritud faktoritena kaasati keel (eesti, vene) ja sugu (poiss, tüdruk). Lisaks kirjeldati emotsioonide esinemist kategooriaalselt (kas mälestus sisaldas vastavat emotsiooni või mitte), milleks kasutati χ^2 -teste.

Mälestuste valdkondlikku fookust kirjeldavate detailide (ühiskond/piirangud, kool/lasteaed, pere/kodu, vaba aeg, sõbrad/suhted, haiguse kogemus, üldine) mainimissageduse võrdlemiseks keelerühmade ja soo lõikes kasutati Mann-Whitney U-testi. Episoodide arvu põhjal kirjeldatud valdkondliku jaotuse ning episoodide üldarvu samaaegseks analüüsiks rakendati MANOVAt, kus sõltuvateks muutujateks olid episoodide arv erinevates valdkondades ning fikseeritud faktoritena keel ja sugu koos nende interaktsiooniga.

Detailsuse (detailide koguarvu) ja emotsioonide koguarvu vaheliste seoste uurimiseks kasutati

Spearmani korrelatsioonikordajat. Koroonapandeemiast rääkimise sageduse ja mälestuste omaduste (detailide koguarv, emotsioonide koguarv) vaheliste seoste uurimiseks kasutati samuti Spearmani korrelatsioonikordajat, kuna rääkimissagedus oli mõõdetud järjestuskaalal ning detailide ja emotsioonide jaotused kaldusid normaaljaotusest kõrvale; seosed analüüsiti nii kogu valimi tasandil kui ka eraldi eesti- ja venekeelsete laste rühmades.

Käesoleva töö koostamisel kasutati tehisaru põhist tekstipõhist assistenti, mida rakendati keelelise väljenduse kontrollimiseks ja täpsustamiseks, statistiliste analüüside läbiviimise toetamiseks JASP-is ning üksikute analüütiliste ja sisuliste küsimuste arutamiseks.

Tulemused

Mälestuste detailsus keele lõikes

Eesti- ja venekeelsete laste koroonapandeemia-aegsete mälestuste detailsuse hindamiseks võrreldi mainitud detailide arvu keelerühmade lõikes. Eestikeelsete laste jutustustes oli detailide arv keskmiselt suurem ($M = 34,39$, $SD = 34,80$) kui venekeelsetel lastel ($M = 16,32$, $SD = 9,67$). Sõltumatute valimite t-test näitas, et see erinevus on statistiliselt oluline, $t(60) = 2,79$, $p = 0,007$, viidates, et eestikeelsed lapsed jutustasid oma koroonapandeemia-aegsetest mälestustest detailsemalt kui venekeelsed lapsed (vt Tabel 2). See tähendab, et eestikeelsed lapsed kirjeldasid pandeemiaaegseid kogemusi keskmiselt põhjalikuma ja detailrikkama narratiivina kui venekeelsed lapsed.

Tabel 2

Detailide arv keelerühmade ja soo lõikes

	Eesti (n=31)		Vene (n=31)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Kõik lapsed	34,39	34,80	16,32	9,67
Poisid	29,72	31,27	16,80	10,96
Tüdrukud	40,85	39,55	15,88	8,63

Soo lõikes ei ilmnunud detailide koguarvus järjekindlaid statistiliselt olulisi erinevusi, mis viitab, et poisid ja tüdrukud jutustasid pandeemiaajast keskmiselt sarnase detailsusega nii eesti- kui venekeelsete laste seas.

Mälestuste emotsionaalsus keele ja soo lõikes

Mälestuste emotsionaalsuse võrdlemiseks analüüsiti positiivsete, negatiivsete ja neutraalsete emotsioonide mainimiste arvu eesti- ja venekeelsete laste jutustustes. Kirjeldavad tulemused näitasid, et eestikeelsete laste jutud sisaldasid keskmiselt rohkem nii positiivseid kui

ka negatiivseid emotsioonifraase ning emotsioonid esinesid sagedamini kui venekeelsete laste jutustustes, samal ajal kui neutraalsete emotsioonide mainimisi oli mõlemas keelerühmas vähe (vt Tabel 3).

Tabel 3

Emotsioonide arv keelerühmade lõikes

Emotsioon	Eesti (n=31)			Vene (n=31)		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	%	<i>M</i>	<i>SD</i>	%
Positiivne	1,03	1,38	51,6%	0,29	0,59	22,6%
Negatiivne	3,29	3,95	77,4%	1,39	1,82	54,8%
Neutraalne	0,19	0,54	12,9%	0,23	0,50	19,4%

Tabelis 3 on esitatud positiivsete, negatiivsete ja neutraalsete emotsioonide keskmine arv ning osakaalud keelerühmade lõikes. Eestikeelsete laste mälestused sisaldasid emotsioone sagedamini kui venekeelsete laste mälestused — vastavalt 87,1% ja 64,5% mälestustest — ning see erinevus oli statistiliselt oluline, $\chi^2(1, N = 62) = 4,31, p = 0,038$. Positiivseid emotsioone mainiti oluliselt sagedamini eestikeelsete laste mälestustes (51,6%) kui venekeelsete laste mälestustes (22,6%; $\chi^2(1, N = 62) = 5,60, p = 0,018$). Negatiivseid emotsioone oli rohkem venekeelsete laste mälestustes (45,2%) võrreldes eestikeelsetega (22,6%), kuid see erinevus jäi statistiliselt piiripealseks, $\chi^2(1, N = 62) = 3,53, p = 0,060$. Neutraalsete emotsioonide esinemissagedus oli mõlemas keelerühmas madal ega erinenud oluliselt: neutraalset emotsiooni mainis 12,9% eestikeelsetest ja 19,4% venekeelsetest lastest ($\chi^2(1, N = 62) = 0,48, p = 0,490$).

Et hinnata samaaegselt keele ja soo rolli emotsioonide jaotuses, viidi läbi multivariatiline dispersioonanalüüs (MANOVA), kus sõltuvate muutujatena kasutati mälestuses nimetatud positiivsete, negatiivsete ja neutraalsete emotsioonide arvu ning fikseeritud faktoritena keelt (eesti, vene) ja sugu (poiss, tüdruk), sealhulgas nende interaktsiooni. Multivariatiline test näitas, et keele efekt emotsioonide jaotusele oli statistiliselt oluline, samas kui ei ilmnunud ei soo põhieffekti ega keele ja soo interaktsiooni. Üksikute sõltuvate muutujate kaupa vaadates ilmnas, et

keele efekt oli statistiliselt oluline nii positiivsete kui ka negatiivsete emotsioonide arvu puhul, kuid mitte neutraalsete emotsioonide puhul. Soo põhieffekt ei olnud ühegi emotsioonimõõdiku puhul statistiliselt oluline (kõik $p > 0,20$) ning samuti ei ilmnunud keele ja soo interaktsioone, st poiste ja tüdrukute keelerühmade erinevused emotsioonide arvu osas olid sarnased (kõik $p > 0,07$).

Kirjeldavad tulemused (Tabel 3 ja Tabel 4) näitasid, et eestikeelsete laste mälestustes kirjeldati keskmiselt rohkem positiivseid ja negatiivseid emotsioone ning emotsioonid esinesid sagedamini kui venekeelsete laste mälestustes, mis on kooskõlas χ^2 -testide kui ka MANOVA tulemustega.

Seega olid eestikeelsete laste jutustused emotsionaalselt eksplitsiitsemad, samal ajal kui venekeelsete laste mälestustes oli suurem osakaal negatiivseid emotsioone.

Tabel 4

Emotsioonide arv mälestustes soo lõikes

		Positiivsed emotsioonid		Negatiivsed emotsioonid		Neutraalsed emotsioonid	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Poisid	31	1,0	1,4	3,3	3,9	0,2	0,5
Tüdrukud	31	0,3	0,6	1,4	1,8	0,2	0,5

Mälestuste valdkondlik (detailide) fookus keele lõikes

Mälestuste valdkondliku fookuse kirjeldamiseks võrreldi eri eluvaldkondade mainimissagedust eesti- ja venekeelsete laste jutustustes (vt Tabel 5).

Tabel 5*Valdkondade esinemissagedus keelerühmade lõikes (kogu valim)*

Valdkonnad	Eesti (n=31)		Vene (n=31)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ühiskondlikud piirangud	5,19	5,10	2,9	3,27
Lasteaed/kool	4,74	6,19	1,42	1,69
Pere ja kodu	3,26	4,60	1,97	2,54
Vaba aeg	3,97	4,60	1,48	2,10
Sõbrad ja suhted	1,94	2,82	0,45	0,72
Haiguse kogemus	10,16	10,48	6,84	5,16
Üldine teema	2,03	3,18	1,13	1,75

Risttabelite põhjal meenutas ühiskondlikke piiranguid suurem osa mõlema rühma lastest (eestikeelsed 93,6%, venekeelsed 80,7%; $\chi^2(1, N = 62) = 2,30, p = 0,130$), lasteaia ja kooliga seotud olukordi vastavalt 77,4% ja 64,5% lastest ($\chi^2(1, N = 62) = 1,25, p = 0,263$) ning haiguskogemust peaaegu kogu valim – 96,8% eestikeelsetest ja 100% venekeelsetest lastest. Statistiliselt olulised keelelõikelised erinevused ilmnisid vaba aja (eestikeelsed 77,4%, venekeelsed 51,6%; $\chi^2(1, N = 62) = 4,51, p = 0,034$) ning sõprade ja suhete valdkonnas (eestikeelsed 67,7%, venekeelsed 32,3%; $\chi^2(1, N = 62) = 7,81, p = 0,005$).

Et eristada, kas keelerühmade erinevused valdkondlikus fookuses puudutasid vaid detailide hulka või ka episoodide arvu, analüüsiti sama valdkondlikku jaotust täiendavalt episoodide koguarvu alusel multivariativse dispersioonanalüüsiga (MANOVA). Sõltuvateks muutujateks olid ühiskonna ja piirangutega, lasteaia ja kooli, pere ja kodu, vaba aja, sõprade ja suhete, haiguskogemuse ning episoodide üldise arvu näitajad ning fikseeritud faktoritena keel

(eesti, vene) ja sugu (poiss, tüdruk). Box'i M test viitas kovariatsioonimaatriksite eelduste rikkumisele ($\chi^2(84) = 247,8$, $p < 0,001$), mistõttu multivariatiivsete efektide hindamisel lähtuti eelkõige Pillai Trace'i statistikast, mis on selle rikkumise suhtes kõige robustsem. MANOVA tulemused näitasid, et ei keele ega soo multivariatiivne põhiefekt episoodide jaotusele ei olnud statistiliselt oluline (Pillai_keeel = 0,204, $F(7, 52) = 1,90$, $p = 0,088$; Pillai_sugu = 0,148, $F(7, 52) = 1,29$, $p = 0,276$), kuid keele ja soo interaktsioon oli episoodide mustri seisukohalt oluline (Pillai = 0,275, $F(7, 52) = 2,82$, $p = 0,015$).

Üksikute episoodivaldkondade kaupa ilmnes, et keelerühmade erinevused olid kooskõlas detailianalüüsi tulemustega: eesti- ja venekeelsete laste mälestused erinesid episoodide arvult eelkõige lasteaia ja kooli ($F(1, 58) = 8,70$, $p = 0,005$), vaba aja ($F(1, 58) = 7,24$, $p = 0,009$), sõprade ja suhete ($F(1, 58) = 7,93$, $p = 0,007$) ning ühiskondlike piirangute valdkonnas ($F(1, 58) = 4,54$, $p = 0,037$), samal ajal kui pere ja kodu ning haiguskogemuse episoodide arv ei erinenud keele lõikes statistiliselt oluliselt (mõlemad $p > 0,10$). Soo põhiefekt ei olnud ühegi episoodivaldkonna puhul statistiliselt oluline (kõik $p > 0,11$), kuid haiguskogemuse episoodide ja episoodide üldise arvu puhul ilmnes keele ja soo interaktsioon (vastavalt $F(1, 58) = 6,71$, $p = 0,012$ ja $F(1, 58) = 6,79$, $p = 0,012$), mis viitab sellele, et soo erinevused neis näitajates sõltusid keelerühmast. Arvestades, et samaaegselt testiti mitut episoodivaldkonda, tuleks üksikuid p-väärtusi tõlgendada mõõduka ettevaatusega, kuid mustri kooskõla detailianalüüsi ja teoreetiliste ootustega toetab järeldust, et keelerühmade erinevused koondusid eelkõige sotsiaalse konteksti valdkondadesse.

Kokkuvõttes koondusid keelerühmade erinevused eelkõige sotsiaalse konteksti valdkondadesse – kool, vaba aeg ning suhted –, samas kui pere, kodu ja haiguskogemus olid mõlemas rühmas sarnasemalt esindatud. Soo lõikes ei ilmnenu valdkondade mainimissageduse ja detailide arvu puhul järjekindlaid statistiliselt olulisi erinevusi, mis on kooskõlas episoodide tasandi analüüsi tulemustega.

Rääkimise sageduse seos mälestuste detailsuse ja emotsionaalsusega

Vanemate poolt raporteeritud koroonapandeemiast rääkimise sagedus oli kogu valimi tasandil positiivselt seotud nii mälestuste episoodilise detailsuse kui emotsionaalsusega. Spearmani korrelatsioonid näitasid, et sagedasemad vestlused pandeemia teemal seostusid

detailsemate meenutustega ($r_s = 0,36$, $p = 0,006$) ning emotsioonirikkamate mälestustega ($r_s = 0,30$, $p = 0,020$), viidates mõõdukale positiivsele seosele rääkimise sageduse ning mälestuste detailsuse ja emotsionaalsuse vahel. Rääkimissageduse keskmine skoor oli eestikeelsete laste puhul $M = 0,50$ ($SD = 0,69$) ja venekeelsete laste puhul $M = 0,48$ ($SD = 0,68$), mis näitab, et pandeemiast rääkimise sagedus oli mõlema keelerühma peredes üldjoontes sarnane.

Keelerühmiti eraldi analüüsidest ilmnest, et seosed erinesid osaliselt eesti- ja venekeelsete laste hulgas. Eestikeelsete laste seas jäi rääkimise sageduse ja episoodilise detailsuse vaheline seos piiripealseks ($r_s = 0,37$, $p = 0,051$), samas kui emotsioonide hulk mälestustes seostus rääkimise sagedusega statistiliselt oluliselt ($r_s = 0,44$, $p = 0,019$). Venekeelsete laste puhul ilmnest vastupidine muster: episoodide arv seostus rääkimise sagedusega statistiliselt oluliselt ($r_s = 0,48$, $p = 0,007$), kuid emotsioonide hulga ja rääkimise sageduse vaheline seos jäi nõrgaks ja mitteoluliseks ($r_s = 0,21$, $p = 0,254$).

See viitab, et sagedasem pandeemia teemal rääkimine seostus sisukamate ja emotsionaalsemate mälestustega, kuid fookus – kas pigem episoodid või tunded – oli eestikeelsetel ja venekeelsetel lastel erinev.

Arutelu

Käesoleva töö eesmärk oli uurida, kuidas 7–9-aastased eesti ja vene keelt kõnelevad lapsed meenutavad koroonapandeemiaaegseid kogemusi ning millest sõltuvad nende mälestuste detailsus ja emotsionaalsus. Selleks võrreldi keelerühmade kaupa jutustuste detailide koguarvu, eluvaldkondade valikut ja emotsioonide esinemist ning analüüsiti seoseid pandeemiast rääkimise sageduse ja laste sooga. Tulemused näitasid, et eestikeelsete laste mälestused olid detailsemad ja emotsionaalselt eksplitsiitsemad kui venekeelsete laste omad, keelerühmade erinevused koondusid eriti kooli, vaba aja ning sõprade ja suhete kirjeldustele ning sagedasemad vestlused pandeemia teemal seostusid sisukamate ja emotsioonirikkamate mälestustega. Järgnevalt seostatakse neid leiude varasema kirjanduse ja töö hüpoteesidega..

Arutelu eesmärk on siduda need leiud töö alguses püstitatud uurimisküsimustega. Esimesele uurimisküsimusele vastates näitasid tulemused, et eesti- ja venekeelsete laste koroonapandeemiaaegsed mälestused erinevad detailsuse, valdkondliku fookuse ja emotsionaalsuse poolest, kusjuures erinevused koonduvad eelkõige sotsiaalse konteksti valdkondadesse. Teisele uurimisküsimusele vastates selgus, et koroonapandeemiast rääkimise sagedus on seotud laste mälestuste detailsuse ja emotsionaalsusega, kusjuures seoste laad erineb eesti- ja venekeelsete laste rühmades.

Keelerühmade erinevused detailsuses ja valdkondades

Käesolevas töös leiti, et eestikeelsete laste koroonapandeemiaaegsed mälestused olid detailide koguarvu poolest venekeelsete laste omast keskmiselt pikemad ja põhjalikumad. See on tähelepanuväärne, sest varasemad Eesti kontekstis tehtud tööd on pigem näidanud, et vene emakeelega koolieelsed lapsed võivad olla jutukamad: Neborjakina (2016) uuringus rääkisid vene lapsed oma minevikusündmustest palju pikemalt kui eesti lapsed, samas kui Strokin (2019) 4-aastaste laste puhul meenusvestluste pikkuses statistiliselt olulisi keelerühmade erinevusi ei ilmnenu. Selliseid keelerühmade erinevusi jutustuste pikkuses ja sotsiaalses fookuses on seostatud laiemate kultuuriliste jutustamistraditsioonidega, kus individualistlikumates kontekstides rõhutatakse rohkem lapse enda kogemusi ja autonoomiat, kollektivistlikumates aga suhteid ja sotsiaalseid rolle (Ross & Wang, 2010; Wang, 2011).

Lähtudes sellest, eristati käesolevas töös hüpoteesides mälestuste detailsust episoodide sees (Hüpotees 1) ja jutustuse kogupikkust ning sotsiaalset fookust (Hüpotees 2), eeldades, et eestikeelsete laste mälestused on detailide koguarvu poolest detailsemad, samal ajal kui venekeelsete laste jutustused võivad olla jutukamad ja sotsiaalsema sisuga.

Võimalik, et praeguse valimi puhul mõjutavad mälestuste detailsust lisaks kultuurilisele taustale ka koolikeskkond ja õppekeel: eestikeelsete laste puhul võib kirjelduste pikkust toetada jutustamis- ja refleksioonipraktika, mida on seostatud ema detailirohke meenutamisstiiliga (Tulviste et al., 2015), samas kui venekeelsete laste jutud on kokkuvõtlikumad, kuid keskenduvad valikuliselt teatud valdkondadele, mis on kooskõlas kollektivistlikumates kultuurides kirjeldatud jutustamismustritega (Ross & Wang, 2010; Wang, 2011). Näiteks kirjeldas üks eestikeelne laps, kuidas „ei saanud väga käia sõpradel külas ega nemad meil“, sest „muidu võib nakatuda“, ja nimetas seda „natuke kurvaks“, rõhutades nii sõpradega kohtumise piiranguid kui ka emotsionaalset tausta (poiss, 8, eesti). Üks venekeelne laps tõi seevastu esile vaba aja ja liikumise piirangud: „tahtsime perega Peterburi sõita, aga ei saanud“ ning, „väga kahju oli, et ei saanud enam ujumas käia“, mis näitab valikuliselt esile tõstetud üksikuid valdkondi, mitte väga pikka sündmuste jada (tüdruk, 9, vene). Pandeemiaaegsete vanem-laps vestluste uurimus näitab samuti, et eesti peredes on pandeemiast räägitud pigem selgitavalt ja faktipõhiselt, pöörates vähe tähelepanu emotsioonidele (Tõugu et al., 2023), mis võib omakorda toetada laste pikemaid ja detailsemaid jutustusi.

Valdkondliku fookuse analüüs näitas, et keelerühmade erinevused detailide hulgas olid kõige selgemad kooli, vaba aja ning sõprade ja suhetega seotud meenutustes, samal ajal kui pere, kodu ja haiguskogemuse kirjeldused olid sarnasemad. See on kooskõlas kultuurilises kontekstis tehtud käsitlustega, mille järgi peegeldavad autobiograafilised jutustused seda, millistele teemadele erinevates sotsialiseerimiskontekstides rohkem tähelepanu pööratakse (Fivush et al., 2011). Kokkuvõttes toetavad tulemused hüpoteesi, et eesti- ja venekeelsete laste mälestuste detailsus erineb keelerühmade lõikes ning et keeleline erinevus avaldub eriti sotsiaalse konteksti valdkondades, samas kui pere- ja haiguskogemused on mõlema rühma mälestustes keskselt ja sarnaselt esindatud. Seega leidis Hüpotees 1 kinnitust – eestikeelsete laste mälestused olid detailide arvu poolest venekeelsete laste omast märkimisväärselt põhjalikumad. Hüpotees 2 kinnitust ei leidnud, sest vastupidiselt algsele ootusele esines rohkem sotsiaalse sisuga detaile ja

episoode eestikeelsete laste jutustustes, samal ajal kui pere, kodu ja haiguskogemuse kirjeldused olid mõlemas rühmas sarnasemad.

Keelerühmade erinevused emotsionaalsuses

Käesolevas töös leiti, et eestikeelsete laste mälestused sisaldasid keskmiselt rohkem nii positiivseid kui ka negatiivseid emotsioonifraase ning emotsioone mainiti sagedamini üldse kui venekeelsete laste mälestustes. See viitab, et eestikeelsete laste mälestused olid emotsionaalselt eksplitsiitsemad, samal ajal kui venekeelsete laste juttudes oli tendents suurema negatiivse tooniga mälestuste osakaalu suunas, kuigi see erinevus jäi statistiliselt piiripealseks. Laste jutustused illustreerivad seda mustrit hästi: üks eestikeelne laps kirjeldas, kuidas „*kodus oli üldse nii igav olla*“ ja „*väike õde nuttis kogu aeg, et ta ei saanud õue minna*“, rõhutades nii piirangutest tingitud igavust kui ka korduvat kurbust (poiss, 8, eesti). Üks venekeelne laps rääkis, et pandeemia ajal „*oli väga paha, alati oli nohu ja kõigil olid nohu ja köha*“ ning lisas, et mõtles, et koroonaviirus on „*nagu kuningas viiruste seas*“, kirjeldades haigust kui eriti võimsat (poiss, 9, vene).

Selline muster ei toeta algset ootust, et venekeelsete laste jutustused oleksid emotsionaalselt eksplitsiitsemad, kuid samas näitab, et eesti- ja venekeelsete laste koroonapandeemiaaegsed mälestused erinevad emotsionaalse eksplitsiitsuse ja emotsioonide valentsi poolest: mõlemas keelerühmas meenutati pandeemiaaega valdavalt negatiivse valentsiga emotsioonide kaudu, kuid emotsioonifraase kasutati sagedamini eestikeelsete laste jutustustes, samal ajal kui venekeelsete laste mälestustes ilmnes vaid piiripealne tendents suurema negatiivse tooniga mälestuste osakaalu suunas. Seetõttu Hüpotees 3 kinnitust ei leidnud.

Varasemad tööd on näidanud, et autobiograafilised mälestused ei kajasta üksnes sündmuste faktilist kulgu, vaid ka seda, kuidas inimene end nendes olukordades tundis (Holland & Kensinger, 2010) ja kuidas ta kogemusi tõlgendab (Fivush, 2011). Laste puhul sõltub emotsioonide nimetamise ja kirjeldamise oskus nii keelelisest arengust (Baron-Cohen et al., 2010) kui ka sellest, kui palju ja kuidas peres emotsioonidest räägitakse (Nelson & Fivush, 2004; Fivush & Salmon, 2023). Eesti 6–17-aastaste lastega läbi viidud uurimus näitas, et pandeemiamälestustes kasutati valimiülevalt pigem negatiivse valentsiga ja hinnangulisi sõnu ning emotsioonidest räägiti eelkõige siis, kui nende kohta otseselt küsiti (Uuemäe, 2024). Teine

6–9-aastaste lastega tehtud töö leidis samuti, et koroonapandeemiaga seotud mälestused ja arvamused olid valdavalt negatiivse valentsiga ning lapsed kirjeldasid pandeemia mõju oma elule pigem negatiivses toonis (Kruusla, 2024). Sarnast üldiselt negatiivset, kuid mõningaid positiivseid elemente sisaldavat emotsionaalset pilti on kirjeldatud ka Eesti noorukite pandeemiakogemustes, kus leiti, et pandeemia seostus noorte jaoks eelkõige elurütmi häirumise, sotsiaalse eraldatuse ja ebakindlusega, kuid mõnel juhul tõi kaasa ka rohkem aega perega ning suuremat peresisest lähedust (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Käesoleva töö leiud, mille järgi eestikeelsete laste mälestused on emotsionaalselt eksplitsiitsemad, samal ajal kui venekeelsete laste jutud koonduvad sagedamini negatiivse tooniga kogemustele, sobituvad selle üldise pildiga: pandeemiamälestused ei peegelda üksnes toimunud sündmusi, vaid ka lapse emotsionaalset positsiooni nende suhtes, mis võib olla seotud hilisema heaoluga.

Hiljutine longitudinaaluuring 8–16-aastaste laste ja noorukitega näitas, et mälestused COVID-19 piirangutest muutusid aja jooksul vähem detailseks ja vähem emotsionaalseks ning et enam negatiivseid tundeid ja faktipõhist infot sisaldanud mälestused ennustasid halvenevat psühholoogilist heaolu (Hjuler et al., 2025). Brown (2021) pakub selle kohta laiema teoreetilise selgituse üleminekuteooria (Transition Theory) raames, mille kohaselt pandeemia nagu iga teine üleminekusündmus mõjutab autobiograafiliste mälestuste sisu ja organiseerumist eluloos eelkõige siis, kui see tõi kaasa olulisi ja kestvaid muutusi igapäevaelus. Käesoleva töö tulemused, mille järgi lapsed seostavad pandeemiaaega peamiselt negatiivsete emotsioonide ja hinnangutega, kuid samas erineb emotsionaalne eksplitsiitsus keelerühmade lõikes, viitavad, et pandeemia mõjutab seda, kuidas lapsed oma kogemusi nii sisuliselt kui ka emotsionaalselt raamivad. Samas seab emotsioonide üldine vähene esinemissagedus intervjuudes ning valimi suhteliselt väike maht piirid tugevate järelduste tegemisele ning tulevased uuringud võiksid keskenduda eraldi positiivsete ja erinevate negatiivsete emotsioonide (nt hirm, kurbus, viha) eristamisele laste pandeemiamälestustes.

Rääkimissageduse seosed mälestuste detailsuse ja emotsionaalsusega

Käesolevas töös leiti, et sagedasem koroonapandeemiast rääkimine oli kogu valimi tasandil seotud nii detailsemate kui ka emotsioonirikkamate mälestustega: rääkimissagedus korreleerus positiivselt nii episoodilise detailsuse kui ka emotsioonide koguarvuga jutustustes.

See viitab, et peresisene meenutamine seostub mitte ainult jutustuste sisuga, vaid ka mälestuste struktuuri ja emotsionaalse väljendatuse tasemega, kooskõlas varasemate leidudega, mille kohaselt vanema-lapse meenutusvestlused toetavad nii mälestuste detailirohkust (Nelson & Fivush, 2004; Fivush, 2011) kui ka lapse võimet tundeid sõnastada (Fivush & Salmon, 2023). Seega leidis Hüpotees 4 kinnitust. Fivush ja kaasautorid (2003) on näidanud, et emotsionaalselt negatiivsetest sündmustest emaga rääkimine aitab lastel siduda sündmuste käigu selgelt sõnastatud emotsionaalsete hinnangutega, mis on kooskõlas käesolevas töös leitud seostega emotsioonide sageduse ja pandeemiast rääkimise vahel.

Keelerühmade võrdlus näitas, et seoste muster ei olnud ühesugune: eestikeelsete laste puhul seostus sagedasem pandeemiast rääkimine eelkõige mälestuste emotsionaalse rikkusega, venekeelsete laste puhul aga tugevamalt episoodide arvuga. See viitab, et kuigi pandeemiast rääkimine toetab mõlemas rühmas mälestuste sisukust, toimub see erinevate aspektide kaudu – ühes kontekstis soodustab meenutamine pigem tunnete avamist, teises aga detailsema sündmuskäigu esiletoomist. Näiteks kirjeldas üks eestikeelne laps, kuidas vanemad „*kartsid, et nemad on kellegagi kokku saanud, kes võis peaaegu haige olla*“, ja seetõttu „*ei lubanud väga väljas käia*“, seostades otseselt vanemate jutu ja piirangud hirmuga nakatumise ees (tüdruk, 8, eesti). Üks venekeelne laps ütles omakorda, et kui kuuleb koroonast, siis „*kohe mõtlen, et keegi võib haigeks jääda*“ ning kirjeldas, kuidas isa kordas, et „*kui keegi on haige, siis ta peab läbi põdeda*“, mis peegeldab pigem hoiakut, et haigus tuleb lihtsalt läbi põdeda ja seejärel minnakse eluga edasi (poiss, 7, vene). Sarnast eristust emotsionaalse elaboratsiooni ja narratiivse struktuuri rõhutamise vahel on üldises meenutusvestluste kirjanduses kirjeldanud ka Bird ja Reese (2006) kes leidsid, et emadega emotsionaalseid sündmusi meenutades kujunevad lastel autobiograafilised jutustused, mis on tugevalt seotud lapse enda kogemuste ja tunnetega. Selline muster haakub ema-laps meenutusvestluste uuringutega, mis on näidanud, et eri sotsiokultuurilistes kontekstides varieerub nii emotsioonidele osutamise sagedus (Wang, 2004) kui ka see, kas jutustustes seatakse esiplaanile sündmuste käik või suhted (Tulviste et al., 2015). Rääkimissagedust mõõdeti siiski lühikese ajavahemiku (viimase nelja nädala) kohta ja lapsevanema hinnangu põhjal, mistõttu ei pruugi see täielikult peegeldada kogu pandeemaperioodi meenutuspraktikaid.

Soolised erinevused mälestuste detailsuses ja emotsionaalsuses

Käesolevas töös ei ilmnenud keelerühmadest sõltumatult selgeid soolisi erinevusi mälestuste detailsuses ega emotsionaalsuses: ei detailide koguarvus ega emotsioonide arvus esinenud järjekindlaid statistiliselt olulisi soovahedele viitavaid mustreid ning ka episoodide jaotust kirjeldavas MANOVAs ei olnud soo põhiefektid enamikul näitajatel olulised. Mõned analüüsid viitasid siiski võimalikule keele ja soo interaktsioonile, näiteks haiguskogemuse episoodide ja episoodide üldarvu puhul, mis võib tähendada, et poiste ja tüdrukute erinevused sõltuvad osaliselt keelerühmast. Laste jutud näitavad pigem seda, et emotsionaalse väljenduse viis on lapseti erinev: näiteks kirjeldas üks tüdruk pikemalt, kuidas alguse „*põnev olukord*“ muutus peagi „*tüütuks kohustuseks*“ ja ümber oli „*palju paanikat ja draamat*“ (tüdruk, 9, eesti), samas kui ühe poisi hinnang piirdus lühikese kommentaariga, et „*ei meeldinud, kodus oli väga igav*“; (poiss, 8, vene).

Varasemad tööd on näidanud, et kui soolised erinevused autobiograafilistes mälestustes ilmnevad, kalduvad naiste ja tüdrukute jutustused olema emotsionaalsemad ja sotsiaalsema orientatsiooniga kui meeste ja poiste omad (Buckner & Fivush, 1998; Grysmann & Hudson, 2013). Buckneri ja Fivushi (1998) uuringus olid tüdrukute autobiograafilised jutustused võrreldes poiste omadega pikemad, koherentsemad ja detailsemad ning sisaldasid rohkem viiteid inimestele ja emotsioonidele, mis viitab soopõhiste jutustamismustrite kujunemisele juba lapsepõlves. Samalaadset suunda on kirjeldanud ka hilisemad ülevaated, mis rõhutavad, et tüdrukute autobiograafilised mälestused on keskmiselt emotsionaalsemad ja sotsiaalsemad (Grysmann & Hudson, 2013). Seda on seostatud nii emotsioonisotsialiseerimise erinevustega – vanemad räägivad tüdrukutega sagedamini ja emotsionaalsemalt – kui ka kultuuriliste ootustega tunnete ja suhete rõhutamise osas (Fivush et al., 2000; Nelson & Fivush, 2004). Käesolevas töös sellised soolised erinevused üldjoontes ei ilmnenud, mistõttu Hüpotees 5 kinnitust ei leidnud. Üheks võimalikuks seletuseks on valimi suhteliselt väike maht, mis vähendab võimsust mõõduka suurusega soovahede tuvastamiseks, ning see, et enamik siinses ülevaates viidatud töid on tehtud vanemate laste ja noorukitega, kelle jutustamis- ja emotsioonioskused on juba küpsemad. Lisaks võib pandeemia kui erandlik ja tugevalt negatiivse tooniga eluperiood vähendada tavapäraseid soolisi erinevusi emotsionaalses väljenduses, kuna kogemuse ühine raamistus ja sarnased piirangud võivad poiste ja tüdrukute jutustusi homogeniseerida – need võivad olla üksteisega

sarnasemad kui tavapärasemate elukogemuste puhul. Kokkuvõttes viitavad käesoleva töö leiud, et keelerühmade erinevused mälestuste detailsuses ja emotsionaalsuses on selgemad kui soolised erinevused, mis omakorda rõhutab vajadust arvestada laste kogemuste tõlgendamisel nii kultuurilise kui ka peresisese kontekstiga.

Uurimuse piirangud ja tuleviku uurimissuunad

Käesoleva uurimuse tulemusi tuleb tõlgendada mitme piirangu kontekstis. Esiteks oli valim suhteliselt väike ($N = 62$) ja tugines mugavusvalimile, mis piirab tulemuste üldistatavust Eesti 7–9-aastaste laste populatsioonile. Teiseks põhines analüüs ühel ajapunktil ning lapsed meenutasid pandeemiaaegseid sündmusi mitu aastat pärast esmaseid kogemusi, mistõttu on mälestuste muutusi ajas võimalik hinnata vaid kaudselt. Longitudinaalsed uuringud on siiski näidanud, et COVID-19 sulgemistega seotud autobiograafilised mälestused muutuvad ajas vähem detailseks ja emotsionaalselt vähem laetud ning mälestuste sisu ja toon seostuvad laste psühholoogilise kohanemisega (Hjuler et al., 2025).

Kolmandaks tugines peresisese koroonapandeemiast rääkimise sagedus lapsevanema lühiajalisele retrospektiivsele hinnangule ning intervjuu ei keskendunud eraldi ei rääkimispraktikate sisule ega emotsioonide detailsele kirjeldamisele, mistõttu võivad need aspektid olla esitatud vaid osaliselt (Holland & Kensinger, 2010; Fivush, 2011). Varasemad ülevaated on näidanud, et emotsionaalse sisu ja narratiivse struktuuri detailne analüüs on oluline, et mõista, kuidas autobiograafilised mälestused kujunevad ja millist rolli need mängivad mina-arengus (Holland & Kensinger, 2010; Fivush, 2011).

Neljandaks võis tulemusi mõjutada intervjuude läbiviimise kontekst. Osa vestlustest toimus kodus keskkonnas vanema juuresolekul ja veebivahendusel, kus mõnel juhul sekkus vanem aktiivselt lapse jutustusse, kommenteeris või vaidles lapsega, mistõttu laps muutus ettevaatlikumaks või rääkis lühemalt. Koolis, ilma vanemata ja näost näkku läbi viidud intervjuudes olid jutustused sageli vabamad ja pikemad, mis viitab, et keskkond ja vanema kohalolek võisid mõjutada laste mälestuste detailsust ja emotsionaalset väljendatust, kooskõlas lasteküsitlemise käsiraamatuga, mille järgi lapsed räägivad rohkem ja on avatumad, kui vanem ei viibi juuresolekul (Liivamägi-Hitrov & Kask, 2016).

Viiendaks koguti venekeelsed ja eestikeelsed intervjuud erinevate intervjuerijate poolt, mis võib mõjutada jutustuste vormi ja detailsust, kuigi kodeerimissüsteemi reliaablus oli kõrge. Lõpuks ei käsitletud töö otseseid laste vaimse tervise ja heaolu näitajaid, ehkki varasemad tööd viitavad pandeemiaga seotud autobiograafiliste mälestuste emotsionaalse sisu ning laste psühholoogilise kohanemise või heaoluga seotud seostele (Hjuler et al., 2025; Uuemäe, 2024) ning on käsitletud ka pandeemia mõju autobiograafilise mälu ja heaolu seostele laiemalt (Brown, 2021).

Tulevased uuringud võiksid laiendada käesolevat tööd mitmes suunas. Esiteks oleks oluline uurida laste koroonapandeemiaaegseid mälestusi longitudinaalselt, et jälgida, kuidas episoodide detailsus ja emotsionaalne toon ajas muutuvad ning millisel määral need mälestused püsima jäävad ja laste heaoluga seonduvad (Hjuler et al., 2025; Brown, 2021). Teiseks võiksid edasised tööd siduda mälestuste struktuuri ja emotsionaalse sisu otseste vaimse tervise ja toimetuleku näitajatega, arvestades, et pandeemiaga seotud negatiivse ja faktipõhise info rohkus mälestustes võib ennustada halvenevat psühholoogilist heaolu (Hjuler et al., 2025).

Kolmandaks oleks väärtuslik süvendada peresiseste meenutuspraktikate analüüsi. Lisaks rääkimissagedusele võiks tulevastes uuringutes uurida vanema-lapse meenutusvestluste stiili, näiteks elaboratiivsust ja emotsioonidele keskendumist (Nelson & Fivush, 2004; Fivush & Salmon, 2023). Pandeemia kontekstis on leitud, et ema-lapse meenutuse kvaliteet seostub laste vaimse tervise näitajatega (Tõugu et al., 2025; Koh & Wang, 2021). See aitaks paremini mõista, millist rolli mängivad pere meenutuspraktikad laste pandeemiamälestuste kujunemisel erinevates keelerühmades.

Lõpuks võiks tulevased uurimused kaasata laiema kultuurilise perspektiivi, võrreldes Eesti eesti- ja venekeelsete laste mälestusi teiste riikide laste autobiograafiliste jutustustega. Kultuuripsühholoogilised käsitlused on näidanud, et autobiograafiliste mälestuste pikkus, detailsus ja emotsionaalsus varieeruvad kultuuriti (Wang, 2004; Fivush, 2011), mistõttu aitaks rahvusvaheline võrdlus selgitada, millised leiud on spetsiifilised Eesti sotsiokultuurilisele kontekstile ja millised peegeldavad laiemalt laste autobiograafilise mälu arengut globaalsete kriiside ajal.

Kasutatud kirjandus

- Baron-Cohen, S., Golan, O., Wheelwright, S., Granader, Y., & Hill, J. (2010). Emotion word comprehension from 4 to 16 years old: A developmental survey. *Frontiers in Evolutionary Neuroscience*, 2, 109. <https://doi.org/10.3389/fnevo.2010.00109>
- Bauer, P. J. (2015). Development of episodic and autobiographical memory: The importance of remembering forgetting. *Developmental Review*, 38, 146–166. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.07.011>
- Bauer, P. J., Larkina, M., Güler, E., & Burch, M. (2019). Long-term autobiographical memory across middle childhood: Patterns, predictors, and implications for conceptualizations of childhood amnesia. *Memory*, 27(9), 1175–1193. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1615511>
- Bird, A., & Reese, E. (2006). Emotional reminiscing and the development of an autobiographical self. *Developmental Psychology*, 42(4), 613–626. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.4.613>
- Brown, N. R. (2021). The possible effects of the COVID-19 pandemic on the contents and organization of autobiographical memory: A Transition-Theory perspective. *Cognition*, 212, 104694. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2021.104694>
- Buckner, J. P., & Fivush, R. (1998). Gender and self in children's autobiographical narratives. *Applied Cognitive Psychology*, 12(4), 407–429. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0720\(199808\)12:4<407::AID-ACP575>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0720(199808)12:4<407::AID-ACP575>3.0.CO;2-7)
- Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107(2), 261–288. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.107.2.261>
- Feng, X., Gong, Y., Chan, M., Inboden, K., & Wang, Q. (2025). Mother–child reminiscing of emotional events during the pandemic: The role of changing family relationships and maternal pre-pandemic depression. *Developmental Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/dev0002036>

- Fivush, R. (2011). The development of autobiographical memory. *Annual Review of Psychology*, 62, 559–582. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131702>
- Fivush, R., Berlin, L. J., Sales, J. M., Mennuti-Washburn, J., & Cassidy, J. (2003). Functions of parent–child reminiscing about emotionally negative events. *Memory*, 11(2), 179–192. <https://doi.org/10.1080/741938209>
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., & Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex Roles*, 42(3–4), 233–253. <https://doi.org/10.1023/A:1007091207068>
- Fivush, R., Habermas, T., Waters, T.E.A., & Zaman, W. (2011). The making of autobiographical memory: Intersections of culture, narratives and identity. *International Journal of Psychology*, 46(5), 321–345. <https://doi.org/10.1080/00207594.2011.596541>
- Fivush, R., & Salmon, K. (2023). Maternal reminiscing as critical to emotion socialization. *Mental Health & Prevention*, 30, 200281. <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2023.200281>
- Glynn, R., Salmon, K., & Low, J. (2022). Retrieval-induced forgetting for autobiographical memories beyond recall rates: A developmental study. *Developmental Psychology*, 58(2), 367–375. <https://doi.org/10.1037/dev0000989>
- Gryzman, A., & Hudson, J. A. (2013). Gender differences in autobiographical memory: Developmental and methodological considerations. *Developmental Review*, 33(3), 239–272. <http://dx.doi.org/10.1016/j.dr.2013.07.004>
- Hjuler, T. F., Lee, D., & Ghetti, S. (2025). Remembering history: Autobiographical memory for the COVID-19 pandemic lockdowns, psychological adjustment, and their relation over time. *Child Development*, 96(1), 55–70. <https://doi.org/10.1111/cdev.14131>
- Holland, A. C., & Kensinger, E. A. (2010). Emotion and autobiographical memory. *Physics of Life Reviews*, 7(1), 88–131. <https://doi.org/10.1016/j.plrev.2010.01.006>
- Kangaslampi, S. (2024). Earliest versus other autobiographical memories of school-age children. *Current Psychology* <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04377-8>

- Koh, J. B. K., & Wang, Q. (2021). Mother–child reminiscing about emotionally negative events and children’s socioemotional development. *Frontiers in Psychology*, 12, 632799.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.632799>
- Kruusla, K. (2024). *6–9aastaste laste mälestuste ja arvamuste emotsionaalne valents koroonapandeemia perioodi kohta*. Uurimistöo, Tartu Ülikool.
<https://hdl.handle.net/10062/95313>
- Kutsar, D., & Kurvet-Käosaar, L. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on families: Young people’s experiences in Estonia. *Frontiers in Sociology*, 6, 732984.
<https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>
- Liivamägi-Hitrov, A., & Kask, K. (2016). *Lapse küsitlemise käsiraamat*. Justiitsministeerium.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lapse_ku_sitlemise_kasiraamat_2016_0.pdf
- Loades, M. E., Chatburn, E., Higson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., ... Crawley, E. (2020). Rapid systematic review: The impact of social isolation and loneliness on the mental health of children and adolescents in the context of COVID-19. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218–1239.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7267797/>
- Menendez, D., Klapper, R. E., Golden, M. Z., Mandel, A. R., Nicholas, K. A., Schapfel, M. H., Silsby, O. O., Sowers, K. A., Sumanthiran, D., Welch, V. E., & Rosengren, K. S. (2021). “When will it be over?” U.S. children’s questions and parents’ responses about the COVID-19 pandemic. *PLOS ONE*, 16(8), e0256414.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256414>
- Mizera, L., Tulviste, T., Konstabel, K., & Lausa, E. (2013). Silent and slow Estonians, emotional and fast Russians: A comparative study of communication stereotypes in two neighboring countries. *Communication Quarterly*, 61(3), 268–283.
<https://doi.org/10.1080/01463373.2012.751927>
- Neborjakina T. (2016). *Kultuurilised ja soolised erinevused koolieelsete eesti ja vene laste meenutusvestlustes*. Uurimistöo, Tartu Üliool. <http://hdl.handle.net/10062/52301>

- Nelson, K., & Fivush, R. (2004). The emergence of autobiographical memory: A social cultural developmental theory. *Psychological Review*, *111*(2), 486–511.
<https://doi.org/10.1037/0033-295X.111.2.486>
- OpenAI (09.5.2026) *ChatGPT* [Large language model]. <https://chatgpt.com/>
- Ross, M., & Wang, Q. (2010). Why we remember and what we remember: Culture and autobiographical memory. *Perspectives on Psychological Science*, *5*(4), 401–409.
<https://doi.org/10.1177/1745691610375555>
- Strokin, A-A. (2019) *Kultuurilised erinevused 4-aastaste eesti ja vene laste ning nende emade meenutusvestluses*. Uurimistöo, Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/63626>
- Tulviste, T., & Konstabel, K. (2017). People's age affects what qualities they value in children: A comparison of ethnic Estonians and Russian-speaking minority across time. *Trames*, *21* (4), 299–312. <https://doi.org/10.3176/tr.2017.4.01>
- Tulviste, T., Tõugu, P., Keller, H., Schröder, L., & De Geer, B. (2015). Children's and mothers' contribution to joint reminiscing in different sociocultural contexts: Who speaks and what is said? *Infant and Child Development*, *25*(1), 43–63. <https://doi.org/10.1002/icd.1921>
- Tõugu P, Tulviste T, Schröder L (2023) Making sense of the pandemic: Parent-child conversations in two cultural contexts. *PLoS ONE* *18*(1): e0280781.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280781>
- Tõugu, P., Schröder, L., & Tulviste, T. (2025). Children's mental health and mother-child elaborative reminiscing during the COVID-19 pandemic: Insights from Estonian and German middle-class families. *Developmental Psychology*. Advance online publication.
<https://doi.org/10.1037/dev0001975>
- Tõugu, P., Tulviste, T., Veidebaum, T., & Harro, J. (2022). Schoolchildren's autobiographical memory: COMT gene Val158Met polymorphism effects on emotional content and quality of first memories. *Cognitive Processing*, *23*(1), 109–120. <https://doi.org/10.1007/s10339-021-01064-z>

- Tõugu, P., Uuemäe, J., & Tulviste, T. (2026). Memories of COVID-19: Emotional content of children's memories and their current well-being. *Infant and Child Development*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/15248372.2026.2644866>
- Uuemäe, J. (2024). *Laste koroonapandeemia mälestuste emotsionaalne sisu*. Magistritöö, Tartu Ülikool. <https://hdl.handle.net/10062/99371>
- Wang, Q. (2004). The emergence of cultural self-constructs: Autobiographical memory and self-descriptions in European American and Chinese children. *Developmental Psychology*, 40(1), 3–15. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.1.3>
- Wang, Q. (2011). Autobiographical memory and culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(2), Article 2. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1047>
- Wang, Q. (2013). Gender and emotion in everyday event memory. *Memory*, 21(4), 503–511. <https://doi.org/10.1080/09658211.2012.743568>
- Ünlütürk, B., Velioğlu, M. N. (2022). Examining children's questions and parents' responses about COVID-19 pandemic in Turkey. *Infant and Child Development*, 31, e2296. <https://doi.org/10.1002/icd.2296>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Natalja Saar ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Laste autobiograafilised mälestused koroonaaajast: eesti- ja venekeelsete laste ,
meenutuste detailsuse ja emotsionaalsuse võrdlus

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Pirko Tõugu ja Tiia Tulviste ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Natalja Saar

11.05.2026